

Glasovi č i ć u hrvatskom jeziku

Borić, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:252473>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij hrvatskog jezika i književnosti i
pedagogije

Maja Borić

Glasovi č i ć u hrvatskom jeziku

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2024.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij hrvatskog jezika i književnosti i
pedagogije

Maja Borić

Glasovi č i ć u hrvatskom jeziku

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2024.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 31. kolovoza 2024.

Maja Bonić, 0122240301

Sažetak

U ovom radu istraživalo se poznavanje i pravilna uporaba glasova *č* i *ć* u hrvatskom jeziku. Rad polazi od definicije i podjele glasova, razvoja suglasnika, a zatim donosi pravila za pisanje tih glasova te moguće probleme i dvostrukosti. Također, uspoređuju se četiri hrvatska pravopisa, tj. način na koji oni opisuju problematiku i normu. Za seminar su korištena i dva članka koja upotpunjuju ono što je napisano u pravopisima, ali i donose vlastita iskustva i razmišljanja koja su poslužila za postavljanje hipoteza u ovom radu. Uz to donosi se pregled dosadašnjih istraživanja povezanih s poznavanjem i uporabom glasova *č* i *ć*.

Istraživanje je provedeno anketiranjem 108 ispitanika, a cilj istraživanja bio je utvrditi u kolikoj mjeri ispitanici poznaju i razlikuju glasove *č* i *ć*. Istraživanje je pokazalo izrazito nepoznavanje pravopisne norme jer je samo 23 od ukupno 108 ispitanika imalo 100 % točnosti na riječima koje su u svakodnevnoj uporabi.

Ključne riječi: glasovi, glas *č*, glas *ć*, pravopis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Glasovi i podjele glasova	3
3. Razvoj suglasničkog sustava	6
4. Glasovi č i ć u hrvatskim pravopisima	9
4.1. Babić, Finka i Moguš – <i>Hrvatski pravopis iz 1995</i>	9
4.1.1. Pravila vezana za glas č.....	9
4.1.2. Pravila vezana za glas ć.....	12
4.2. Babić, Ham i Moguš – <i>Hrvatski školski pravopis iz 2005</i>	14
4.2.1. Pravila vezana za glas č.....	14
4.2.2. Pravila vezana za glas ć.....	15
4.3. Badurina, Marković i Mićanović – <i>Hrvatski pravopis iz 2007</i>	16
4.3.1. Pravila vezana za glas č.....	16
4.3.2. Pravila vezana za glas ć.....	18
4.4. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – <i>Hrvatski pravopis iz 2013</i>	20
4.5. Normativna kolebanja i problemi u upotrebi glasova č i ć.....	20
5. Pregled dosadašnjih istraživanja	22
6. Istraživanje	24
6.1. Metodologija	24
6.2. Rezultati i rasprava.....	24
7. Zaključak.....	32
8. Literatura	34
9. Prilozi	36

1. Uvod

Ovaj završni rad polazi od definicije glasova te njihove podjele. Glasovi se dijele prema mjestu tvorbe, karakteru zapreke, načinu tvorbe i položaju glasnica. Posebno je istaknuta svaka skupina u kojoj se nalaze glasovi *č* i *ć*. Prema mjestu tvorbe glasovi su *č* i *ć* prednjonepčani, prema karakteru su zapreke suglasnici, prema načinu su tvorbe slivenici ili afrikati te prema položaju su glasnica bezvučni. Uz to nabrojana su i pojašnjena razlikovna obilježja te su posebno istaknuta obilježja koja su karakteristična za glasove *č* i *ć*. Za to je pregledano pet izvora: *Hrvatska gramatika* iz 1995. Eugenije Barić i dr., *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta* iz 2005. autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* iz 1991. autora Stjepana Babića i dr., *Školska gramatika hrvatskog jezika* iz 2017. Sande Ham te mrežno izdanje *Hrvatske školske gramatike* koju izdaje Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2013. godine. Nakon toga opisuje se razvoj suglasničkog sustava koji započinje u 6. i 7. stoljeću, u doba doseljavanja na balkansko područje. Za to poglavlje korištena su tri izvora: *Hrvatska gramatika* iz 1995. Eugenije Barić i dr., *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* iz 2010. autora Milana Moguša te *Uvod i fonologija* iz 2002. godine autora Milana Mihaljevića. U sljedećim poglavljima donesen je kratak pregled četiriju hrvatskih pravopisa: *Hrvatski pravopis* iz 1995. godine autora Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša, *Hrvatski školski pravopis* iz 2005. Stjepana Babića, Sande Ham i Milana Moguša, *Hrvatski pravopis* iz 2007. Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića te mrežno izdanje *Hrvatskog pravopisa* koji izdaje Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2013. godine. U nadolazećim poglavljima prikazuju se pravila za pisanje glasova *č* i *ć* i usporedba tih četiriju pravopisa. U ovom radu koristila su se i dva članka kako bi se dodatno pojasnili problemi uporabe *č* i *ć* kao i moguće dvostrukosti. Prvi članak koji posebno raspravlja o dvostrukostima članak je Stjepana Babića iz 1997. godine pod nazivom *Normativna kolebanja u upotrebi glasova č i ć*. Drugi se članak, *Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? Problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora* iz 2007. godine, bavi uporabom glasova *č* i *ć* te autor Mate Kapović daje vlastite zaključke o promatranoj temi i problematici.

Drugi dio rada bavi se istraživanjem uporabe glasova *č* i *ć*. Cilj je istraživanja utvrditi u kolikoj mjeri ispitanici poznaju i razlikuju glasove *č* i *ć*. Na temelju promatrane literature postavljene su četiri hipoteze: H1: Ispitanici ruralnih naselja bolje razlikuju glasove *č* i *ć*, a ispitanici iz gradske sredine slabije.; H2: Ispitanici podjednako dobro ili loše razlikuju glasove *č* i *ć* s obzirom na spol.; H3: Većina ispitanika ne koristi pravopis ukoliko nije sigurna kako se neka riječ piše.; H4: Stariji ispitanici bolje razlikuju *č* i *ć* u odnosu na mlađe. Prije opisa

istraživanja ovog završnog rada prikazana su tri istraživanja: *Istraživanje poznavanja pravopisa učenika osnovne škole s posebnim naglaskom na pravilnom pisanju glasova i glasovnih skupova* koje su proveli i objavili Josip Miletić i Marija Novaković 2012. godine, *Utjecaj čestotnosti i fonema/grafema č, ć, dž, đ na ovladavanje pravopisnom normom* iz 2010. godine Tamare Gazdić-Alerić, Marka Alerića i Bože Bekavca te *Narušavanje pravopisne norme u ranojezičnoj neformalnoj komunikaciji (na primjeru SMS poruka i internetske društvene mreže Facebook)* iz 2013. Slavice Vrsaljko i Tee Ljubimir.

2. Glasovi i podjele glasova

Prema Barić i dr. (1995: 39) glas je „najmanji odsječak (segment) izgovorene riječi. On je skup akustičkih svojstava koja se percipiraju (opažaju) istodobno i zovu se razlikovna sredstva.“ Također, Silić i Pranjković (2005: 11) glas definiraju kao „najmanju artikulacijsku i akustičku jedinicu koja se može izdvojiti iz izgovorene riječi“. Atribut *artikulacijski* predstavlja mjesto tvorbe glasova, a atribut *akustički* način tvorbe. Prema tim svojstvima glasovi se svrstavaju u određene skupine. Prva je podjela glasova prema mjestu tvorbe u kojoj se glasovi dijele na sljedeće: dvousnene (dvousnenike, labijale), zubno-usnene (labiodentale), zubne (dentale), prednjonepčane (nepčanike, palatale) (*č, ć, dž, đ, j, lj, nj, š, ž*) i zadnjonepčane (jedrenici, velari). (Silić i Pranjković, 2005: 11; Ham, 2017: 7) Prema načinu tvorbe suglasnici se dijele na zvonačnike (sonante) i šumnike (konsonante). Unutar šumnika postoje još tri skupine, a to su: zapornici (eksplozivni), tjesnačnici (frikativi) i slivenici (afrikati) (*c, č, ć, dž, đ*). (Ham, 2017: 5) S druge strane, Silić i Pranjković (2005: 12) i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013, mrežno izdanje) prema načinu tvorbe glasove dijele na praskave (eksplozivne) i tjesnačne, gdje praskave definiraju kao one glasove pri čijoj se tvorbi glasovni organi zatvaraju, a onda naglo ili blago otvaraju. Uz njih navode praskavo-nosne (nazalne) i praskavo-tjesnačne (arfikatne) (*c, č, ć, dž, đ*). Praskavo-tjesnačni nazivaju se još i sliveni ili slivnici jer su nastali stapanjem dva glasa: $c < (t + s)$, $č < (t + š)$, $ć < (t' + š')^1$, $ž < (d + ž)$, $ž < (d' + ž')^2$. (Silić i Pranjković, 2005: 12) Šumnike karakterizira položaj glasnica, tj. titranje glasnica, pa se prema tome dijele na zvučne i bezzvučne. Kada su šumnici zvučni, glasnice titraju, a kada su bezzvučni, glasnice ne titraju. Svaki zvučni šumnik ima svojeg bezzvučnog parnjaka, ali svaki bezzvučni šumnik nema zvučnog parnjaka, što se vidi iz tablice 1. (Ham, 2017: 8)

Tablica 1: Podjela glasova na zvučne i bezzvučne

zvučni	b	d	g	dž	đ	z	ž			
bezzvučni	p	t	k	č	ć	s	š	f	c	h

U definiciji koju donose Barić i dr. (1995: 39) glas je okarakteriziran kao skup akustičkih svojstava nazvanih razlikovna sredstva. O tome pišu i drugi autori, a Babić i dr. (1991: 411), umjesto razlikovna sredstva, koriste naziv razlikovna obilježja. Razlikovnim obilježjima pripadaju sljedeće kategorije: vokalnost, šumnost, kompaktnost, difuznost, gravisnost,

¹ umekšano t i umekšano š

² umekšano d i umekšano ž

akutnost, nazalnost, neprekidnost (kontinuiranost), zvučnost, stridentnost i napetost. (Babić i dr., 1991: 415; Barić i dr., 1995: 45) Uz jedanaest navedenih razlikovnih obilježja Babić i dr. (1991: 415) navode još dijeznost i bemolnost. Barić i dr. (1995: 45) vokalnost definiraju kao „svojstvo glasa koje ima izvor zvuka u treperenju glasnica“. Nadalje, šumnost je karakteristika glasa koja proizlazi kada se nađe zapreka prolasku zračne struje. Kompaktnost se odnosi na grupaciju zvučne energije u neki središnji dio zvučnog spektra, a spektar prikazuje tonove i jačinu jednog zvuka. Četvrto je svojstvo difuznost koje opisuje glasove kojima je zvučna energija grupirana na krajnje visokim ili niskim područjima spektra ili je raspršena po njemu. Gravisnost predstavlja svojstvo glasova za koje je karakteristična tamna boja zvuka. Suprotno tomu, akutnost je svojstvo glasova koje karakterizira svijetla boja zvuka. Nakon toga slijedi nazalnost koja je posljedica spuštanja mekog nepca i resice, pa zvuk, osim što prolazi kroz usnu šupljinu, prolazi i kroz nosnu. Kao i ranije spomenuto, zvučnost je svojstvo glasova koje ovisi o titranju glasnica. Stridentnost obilježava glasove koji, kada se izgovore, ostavljaju jači i duži šum. Neki se glasovi izgovaraju uz veliku mišićnu napetost, pa se to njihovo svojstvo naziva napetost. (Barić i dr., 1995: 45–48) Posljednja su dva svojstva dijeznost, što označava povišenje osnovnog tona i bemolnost, što označava sniženje osnovnog tona. (Babić i dr., 1991: 414)

Tablica 2: Razlikovna obilježja glasova č i ć

RAZLIKOVNA OBILJEŽJA	Č	Ć
vokalnost	-	-
šumnost	+	+
kompaktnost	+	+
difuznost	-	-
gravisnost	-	-
akutnost	+	+
nazalnost	-	-
neprekidnost	-	-
zvučnost	-	-
stridentnost	+	-
napetost	+	+
dijeznost	-	+
bemolnost	-	-

Glasovi se obilježavaju prisutnošću i odsutnošću svojstava (Silić i Pranjković, 2005: 15), pa se iz tablice 2, u kojoj su prikazana razlikovna obilježja glasova č i ć, može iščitati sljedeće: glas č karakteriziraju: nevokalnost, šumnost, kompaktnost, nedifuznost, negravisnost, akutnost, nenazalnost, neneprekidnost, nezvučnost, stridentnost, napetost, nediježnost i nebemolnost; a glas ć karakteriziraju: nevoklanost, šumnost, kompaktnost, nedifuznost, negravisnost, akutnost, nenazalnost, neneprekidnost, nezvučnost, nestridentnost, napetost, diježnost i nebemolnost.

3. Razvoj suglasničkog sustava

Kako bi se bolje razumjelo i razmatralo mijenjanje hrvatskog fonološkog sustava, važno je uzeti u obzir dugogodišnje prodore na Balkanski poluotok. (Moguš, 2010: 15) Tijekom 6. i 7. stoljeća, u doba doseljavanja na balkansko područje, Hrvati su se razmjerno služili jedinstvenim praslavenskim jezikom te u tom razdoblju dolazi do razvoja vokalizma i konsonantizma. (Moguš, 2010: 25)

Suglasnički sustav hrvatskoga jezika razvija se zahvaljujući slogovnoj harmoniji. (Moguš, 2010: 65) Prema Mihaljeviću (2002: 147) slogovna je harmonija proces koji „djeluje u nizovima gdje se u neposrednom susjedstvu nađu stražnji suglasnik i prednji samoglasnik ili prednji suglasnik i stražnji samoglasnik.“ Proces prilagođavanja u praslavenskom jeziku odvijao se tako da se stražnji glas, samoglasnik ili suglasnik, prilagođavao prednjemu samoglasniku ili suglasniku, odnosno stražnji se samoglasnik asimilira prednjemu suglasniku, a stražnji suglasnik prednjemu samoglasniku. Posljedica je toga pojava palatalizacije i prijeglasa. (Mihaljević, 2002: 147) Barić i dr. (1995: 614), također, govore o razvoju suglasničkog sustava. U praslavenskom razdoblju tendencija otvorenih slogova preoblikovala je sve slogove u praslavenskom jeziku, odnosno svi su slogovi postali otvoreni. Ta promjena postignuta je otpadanjem završnih suglasnika i pomicanjem granica između suglasnika različitih slogova u položaj iza samoglasnika. „Susjedni slogovi, od kojih je jedan svršavao, a drugi počinjao suglasnikom, preoblikovali su se tako da se slogovna granica pomakla iza samoglasnika, pa je idući slog počinjao suglasničkim skupom“ (Barić i dr., 1995: 614). Kao rezultat toga, unutar istog sloga našli su se suglasnici koji prema pravilima o raspodjeli fonema u praslavenskom jeziku ne mogu stajati jedan do drugoga. Zbog tih pravila dolazi do pojava unutar tih suglasničkih skupina koje su utjecale na izmjenu dotadašnjeg sustava. (Barić i dr., 1995: 615) Autori razlikuju prave i neprave suglasničke skupove: „Svi su početni suglasnički skupovi bili pravi suglasnički skupovi. Oni su se najčešće sastojali od šumnika i sonanta ili od dvaju šumnika, od kojih je prvi tjesnačni, a drugi zatvoreni. Pomicanjem slogovne granice nastali su nepravi suglasnički skupovi“ (Barić i dr., 1995: 615). U nepravim suglasničkim skupovima dolazilo je do različitih glasovnih promjena.

Kada bi se u nepravom suglasničkom slogu našao suglasnik *j* na drugome mjestu, dolazilo je do glasovne promjene koja se naziva jotacija: „suglasnik *j* združio se s prethodnim nepalatalnim suglasnikom u novi palatalni suglasnik“ (Barić i dr., 1995: 615). Jotacijom su nastali novi palatalni suglasnički fonemi: $\check{c} < (k + j)$, $\check{z} < (g + j; z + j)$, $\check{s} < (h + j; s + j)$, $r' < (r + j)$, $l' < (l + j)$, $n' < (n + j)$, $t' < (t + j)$, $d' < (d + j)$, $p\check{l} < (p + j)$, $b\check{l} < (b + j)$, $m\check{l} < (m + j)$, $v\check{l} < (v$

+ *j*). Praslavenski palatalni suglasnici **t'* i **d'* dali su različite reflekske u različitim slavenskim jezicima. Ti se refleksi razlikuju i unutar južnoslavenskih jezika, posebno u zapadnoj grupi u kojoj se nalazi i hrvatski jezik: štokavski su refleksi *ć* i *đ*, čakavski *ć* i *j* te kajkavski *č* i *j* ili *č* i *dž*. (Barić i dr., 1995: 615–616) Na temelju toga, Moguš (2010: 72) dolazi do tri spoznaje: „1. da su svi konsonanti bili potpali pod udar jotacije i asimilirali se, 2. da su se nakon jotacije mogli pojaviti u hrvatskome jeziku novi konsonanti: *č, ž, š, r', n', l, ć, đ* i 3. da su se u hrvatskim novoštokavskim sustavima mogli pojaviti rezultati drugačiji od štokavskih, vjerojatno kao posljedica zakašnjeloga, oslabljenoga jotacijskoga procesa fonema *l* i *đ*).“

Uz jotaciju praslavenski je sustav bio izložen i drugoj glasovnoj promjeni, odnosno palatalizaciji koju su izazvali prednjojezični samoglasnici. Rezultati jotacije i palatalizacije djelomično su podudarni. Postoje tri palatalizacije pri čemu sve tri uključuju promjenu suglasnika *k, g, h* kada se nađu u uz prednjojezične samoglasnike. Prva i druga palatalizacija regresivne su, odnosno drugi fonem djeluje na prvi, a treća je progresivna, prvi fonem djeluje na drugi. (Barić i dr., 1995: 616–617) Mihaljević (2002: 148) govori kako do palatalizacije dolazi radi ostvarenja procesa slogovne harmonije, koju je nemoguće postići ako se velar, koji se artikulira iza tvrdog nepca, nađe ispred prednjojezičnog samoglasnika. Zbog toga se velar prilagođava prednjojezičnim samoglasnicima pomičući se, prema naprijed, u područje tvrdog nepca, odnosno, postaje palatal. „Prvom palatalizacijom velarni su se suglasnici asimilirali susjednim prednjim samoglasnicima“ (Mihaljević, 2002: 148). Pretpostavlja se da su *k, g* i *h* najprije postali palatalizirani, tj. umekšani *k', g', h'*, a zatim su se promijenili *č, ž* i *š*, odnosno u afrikate i frikative. (Mihaljević, 2002: 148). Druga palatalizacija promjena je suglasnika *k, g, h* u *c', z', s'*, a zatim u *c, z, s* ispred *i* i *ě* nastalih od diftonga s neprednjojezičnim samoglasnikom. (Barić i dr., 1995: 617; Moguš, 2010: 77) S druge strane Mihaljević (2002: 157/223) navodi da su rezultati druge palatalizacije suglasnici *c, ʒ* (poslije *z*) i *s* ili *š* u zapadnoslavenskim jezicima, gdje se *k* ispred *ē* i *ī* promijenio u *c, g* u *ʒ*, a *h* u *s* ili *š*. Rezultati su druge palatalizacije sibilanti te se ta glasovna pojava naziva još i sibilizacija. (Barić i dr., 1995: 617) Treća palatalizacija razlikuje se od prve dvije po tome što je progresivna. U njoj se suglasnici *k, g, h* iza *i, e, o* mijenjaju u *c, z, s* preko palataliziranih *c', ʒ', s'*, ako nakon *k, g, h* nisu stajali samoglasnici *o* i *y*. (Barić i dr., 1995: 617; Moguš 2010: 78) Mihaljević (2002: 162) slično navodi kao i prethodno spomenuti autori, osim što on kao rezultate navodi suglasnike *c, ʒ* (*z*) i *s* (*š*).

Također, zbog težnje prema slogovnoj harmoniji javlja se glasovna promjena prijeglas. To je zamjena stražnjeg samoglasnika odgovarajućim prednjim, preciznije visoki se stražnji samoglasnik zamijenio visokim prednjim samoglasnikom te isto to vrijedi i za nevisoke stražnje samoglasnike koji se zamjenjuju nevisokim prednjim. (Mihaljević, 2002: 151) Prijeglas se

pojavljuje nakon prve palatalizacije, ali prije monoftongizacije diftonga. Dugo *ē* (poslije *ě*) palataliziralo je velare, a iza palatala *j* postaje stražnje i nerijetko se izjednačavalo s *a*. Za to Mihaljević (2002: 151–152) navodi sljedeće primjere: „*ležati* (<**legētei*), *kričati* (<**krikētei*), *žarъ* (<**gъr-*) itd”. U većini se slavenskih jezika dogodila promjena *ē* u *a* iza palatala, što je vrlo važno jer je ta promjena „palatalne suglasnike postale prvom palatalizacijom, koji su prije toga bili samo položajne inačice velara, učinila posebnim fonemima jer su se zbog nje pojavile nepredvidljive opreke između palatala i velara, tj. u istoj su se okolini (ispred *a*) mogli pojaviti i *k* i *č* i *g* i *ž*“ (Mihaljević, 2002: 152).

Prema Mogušu (2010: 83–84) jedan je od najvažnijih procesa za daljnji razvoj hrvatskog suglasničkog sustava gubljenje vokala *ъ* i *ь*. Redukcija slabog poluglasa obilježila je posljednju etapu oblikovanja hrvatskog suglasničkog sustava: „Njegovim nestankom potpuno je prestala djelovati praslavenska tendencija otvorenih slogova. Granica sloga opet je pomaknuta među suglasnike (...) Na taj su se način našli suglasnici različiti po zvučnosti ili po mjestu tvorbe, pa je otvoren put asimilacijskim procesima i ostalim suglasničkim promjenama“ (Barić i dr., 1995: 619).

4. Glasovi č i ć u hrvatskim pravopisima

Problematika pisanja i izgovora glasova č i ć zastupljena je u svim suvremenim hrvatskim pravopisima.

Hrvatski pravopis čiji su autori Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš iz 1995. godine detaljno objašnjava glasove č i ć te se sastoji iz dva dijela. Prvi su dio *Pravopisna pravila*, a drugi *Pravopisni rječnik*. Na početku, unutar poglavlja koje se naziva *Glasovi i glasovni skupovi* objašnjeni su glasovi č i ć. Osim tih glasova objašnjeni su i ostali (dž, đ, h, j, ie) koji govornicima hrvatskog jezika mogu zadavati određene teškoće u pisanju književnoga jezika zbog njihove različite dijalektne osnovice. (Babić, Finka i Moguš, 1995: 26)

Hrvatski školski pravopis iz 2005. godine čiji su autori Stjepan Babić, Sanda Ham i Milan Moguš također objašnjava glasove č i ć. *Pravopis* se sastoji iz tri dijela: *Pravopisna pravila*, *Rječnik nazivlja* i *Pravopisni rječnik*. Autori smatraju da se trebaju znati temeljna pravila o tome u kojima se riječima piše č, a u kojima ć. Ta pravila olakšavaju učenje književnog jezika jer su u književnom jeziku č i ć dva glasa koja se jasno razlikuju. (Babić, Ham i Moguš, 2005: 15)

Hrvatski pravopis iz 2007. godine napisali su Lada Badurina, Ivan Marković i Krešimir Mićanović, a izdaje ga Matica hrvatska. Zbog nepostojanja jedne obvezujuće i općeprihvatljive jezične norme Matica hrvatska uvidjela je potrebu dati doprinos u oblikovanju pravopisne norme. Pravopis sačinjavaju pravopisna pravila raspoređena u poglavlja i pravopisni rječnik. (Badurina, Marković i Mićanović, 2005: 14 (XIV))

Hrvatski pravopis iz 2013. koji izdaje Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje posljednji je suvremeni priručnik hrvatskog jezika. Sastoji se od *Pravila*, *Rječnika* i *Pojmovnika*. Kao i prethodna tri pravopisa, utemeljen je na fonološko-morfološkom načelu. Institutov *Pravopis* donosi primjere, za razliku od ostalih pravopisa, u kojima se mogu javiti oba glasa. (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013, mrežno izdanje)

4.1. Babić, Finka i Moguš – *Hrvatski pravopis* iz 1995.

Babić, Finka i Moguš (1995: 26) smatraju da upotreba glasova č i ć ne zadaje nikakve teškoće onima koji ih dobro razlikuju u govoru. Oni ljudi koji oba glasa jednako izgovaraju ili miješaju izgovor trebaju znati u kojim riječima dolazi koji glas.

4.1.1. Pravila vezana za glas č

1. glas se č nalazi u riječima kojima postanak nije vidljiv:

bačva, Beč, bič, Brač, brčkati, čabar, čaša, dapače, drač, grč, hlače, ječam, jučer, mačka, pčela, račun, točan, točka, večer, vrč, žuč itd.

Takve se riječi nalaze u pravopisnom rječniku.

2. *č* se nalazi u oblicima i izvedenicama prema osnovnom *k, c*:

a) osnovno *k* smjenjuje se sa *č*:

junak: junače, junački, junačan, junačina itd.; *jak: jači*; *oblik: obličje*; *ruka: ručni*; *znak: značiti*; *vikati: vičem*; *peku, pekao: pečem, pečen* itd.

Izuzetak su od tog pravila imenice *liješće (lijeska)* i *triješće (trijeska)* i glagolski oblici *plješćem (pljeskati)*, *pritišćem (pritiskati)* i *stišćem (stiskati)*.

b) osnovno *c* smijenjuje se sa *č*:

zec: zeče, zečevi, zečica, zečji, zečinjak itd.; *ptica: ptičar*; *stric: stričev*; *srce: srčan*; *micati: mičem*; *djeca: dječurlija*; *zubac: zupčanik* itd.

3. suglasnik se *č* nalazi u riječima s češćim i manje čestim sufiksima:

a) česti imenički sufiksi:

- a) *-ač: berač, brijač, kopač, orač, ogrtač* itd.
- b) *-ača: brezovača, jabukovača, večernjača, savijača* itd.
- c) *-jača: kremenjača, parnjača, sjevernjača* itd.
- d) *-ičar: antologičar, alkoholičar, elegičar* itd.
- e) *-čić: kamenčić, kljunčić, obraščić* itd.
- f) *-čica: grančica, stvarčica, cjevčica* itd.
- g) *-čina: kljunčina, lažovčina, šamarčina* itd.
- h) *-če: Ciganče, kumče, pastirče* itd.

„U hrvatskom se književnom jeziku sufiksom *-če* ne tvore umanjene od imenica koje znače što neživo (one se tvore sufiksom *-ić, -čić, -ica!*), zato u pravopisnom rječniku nema riječi kao što su *čuturče, ćilimče, jorganče, ormarče, podrumče, stolče, šalče...*“ (Babić, Finka i Moguš, 1995: 27)

b) rjeđi imenički sufiksi:

- a) *-ečak: grmečak, grumečak, plamečak* itd.
- b) *-ičak: grmičak, grumičak, plamičak, krajičak* itd.

„Oba su sufiksa neplodna i riječi s njima osjećajno su jače obilježene nego riječi od istih osnova s običnijim sufiksima: *grumenčić, kamenčić, grmić...*“ (Babić, Finka i Moguš, 1995: 28)

c) ostali rjeđi imenički sufiksi:

- a) *-čaga: rupčaga*
- b) *-ičina: dobričina*
- c) *-ična: bratična, sestrična, tetična, gospodična* itd.

d) običniji pridjevni sufiksi s glasom č:

- a) *-ačak: slabačak, punačak, dugačak* itd.
- b) *-ičan: energičan, harmoničan, ironičan, simpatičan* itd.
- c) *-ički: budistički, kapitalistički, humoristički* itd.

f) rjeđi pridjevni sufiksi:

- a) *-ačan: ubitačan*
- b) *-ački: dubrovački, đakovački, valpovački* itd.
- c) *-čiv: priljepčiv (priljepljiv, zarazan), prijemčiv (osjetljiv)*
- d) *-ičast: bjeličast, modričast, plavičast*

4. „Budući da kajkavci pretežno imaju jedno srednje č, ono se u vlastitim imenima u književni jezik prenosi prema tome bi li u njemu bio č ili ć, kako se uobičajilo od hrvatskog narodnog preporoda. Tako se piše č u riječima kao: *Bedekovčina, Čakovec, Zdenčina, Kupčina, Pantovčak, Štrigovčak, Čret, Začretje, Globočec, Črnomerec, Črnec, Črnčevac, Črešnjevo...*“ (Babić, Finka i Moguš, 1995: 27–28)

5. suglasnik č dolazi u slavenskim prezimenima:

- a) bugarska: *Miletič*
- b) češka: *Belič*
- c) ruska: *Ivan Sergejevič Turgenjev. Lav Nikolajevič Tolstoj*
- d) slovačka: *Palkovič, Jurkovič*
- e) slovenska: *Gregorčič, Janežič, Župančič* itd.

Babić, Finka i Moguš (1995: 29) ističu da ljudi stječu veliku korist kada nauče osnovne riječi i pravila jer se tada smanjuje broj posezanja za pravopisnim rječnikom.

4.1.2. Pravila vezana za glas *ć*

1. suglasnik *ć* dolazi u riječima u kojima postanak nije vidljiv:

bećar, ćelav, ćud, dućan, gaće, kuća, moć, noć itd.

Sve su takve riječi popisane u pravopisnom rječniku.

„Neknjiževne riječi kao *šeker*, uz književnu *šećer*, pokazuju da je *ć* u stranim riječima (većinom grčkoga i orijentalnoga podrijetla) postalo od *k*, npr. *Ćiril* (od grč. *Kyrillos*), *ćelija* (od grč. *kellion*), *Ćamil* (ar. *Kamil*), *ćilim* (perz. *kilim*)“ (Babić, Finka i Moguš, 1995: 29).

2. suglasnik *ć* dolazi u riječima i izvedenicama prema osnovnom *t*:

smrt: smrću, radost: radošću, ljut: ljući, kretati: krećem, brat: braća, pamtiti: pamćenje itd.

3. sufiksi sa suglasnikom *ć*:

a) običniji imenski sufiksi s glasom *ć*:

a) *-ić: crvić, gradić, komadić, tetkić, Anić, Begić, Pavlović, Knežević* itd.

b) *-oća: čistoća, gluhoća, hladnoća, sljepoća* itd.

b) pridjevski sufiks *-aći: domaći, brijaći, crtaći, jahaći, šivaći* itd.

c) glagolski završetak *-ći* dolazi u:

a) participu sadašnjem: *pekući, idući, tekući, noseći, sjedeći, pišući* itd.

b) infinitivu glagola koji nemaju *-ti: doći, ići, moći, peći, reći, sjeći, tući*

„Neki od tih glagola u tvorbi ostalih oblika imaju *č* prema osnovnom *k: pečem, pečeš...*, *pečen: peku, pekao; reče, izrečen: rekoh, izrekla; siječem, siječeš, sječen: sijeku; tučem, tučeš, tučen: tuku, tukao...*“ (Babić, Finka i Moguš, 1995: 30)

d) rjeđi imenički sufiksi:

a) *-ać, -dać, -bać: gluhać, golać, puhać; crndać, crvendać, srndać; zelembać*

b) *-aća: mokraća*

„Ako znamo da na *-aća* završava još *daća, nedaća i zadaća*, znat ćemo da sve ostale bio im postanak jasan, kao u *kuhaća, makovaća...*, ili nejasan kao u *pregaća, veljaća...*, imaju *-ača*“ (Babić, Finka i Moguš, 1995: 30).

e) rjeđi pridjevni sufiks *-eći*: *srneći (srnin), ovneći (ovnovski, ovnujski)* itd.

f) pridjevni završetak *-eći*: *teleći (tele), pileći (pile)* itd.

4. kada se osnovno *đ* nađe pred bezvučnim suglasnikom, umjesto njega dolazi *ć*:
omeđak – omećka, žeđa – žećca, riđ – rićka, Rođo – Roćko, na leđa – nalećke, smeđ – smećkast
Ove riječi mogu se pisati i sa *đ*: *omeđka, žeđca, riđka, Rođko, naleđke, smeđkast*
5. Glas *ć* piše se u kajkavskim imenima gdje bi bio *i* u književnom, a to su prezimena i zemljopisna imena na *-ić*: *Drašković, Habelić, Desinić, Draganić, Zaprešić* itd.
„Zatim u imenima gdje je jasno da bi u književnom došao *ć* ili je tako uobičajeno, a to je u prvom redu na mjestu kajkavskoga *šč*“ (Babić, Finka i Moguš, 1995: 31).
Budinščak, Medveščak, Pešćenica, Trakoščan, Dvorišće, Lanišće, Veliko Trgovišće itd.

Prilikom primjene pravila o glasovima *č* i *ć* treba jako pripaziti na stvarne jezične odnose jer može doći do nepravilnih zaključaka. Na primjer:

- a) *ć* u *pribadaća, siroće, koščica, maščina* nije prema *t* u *pribadati, sirota, kost, mast* nego su to riječi nastale od *pribad + aća; sirot + će; kost + čica; mast + čina*
- b) imenica *telećak* nema sufiks *-ećak* nego *-ak* koji je došao na osnovu pridjeva *teleći*
- c) nije *pečem* prema *peći* nego *pečem* prema *peku*
- d) *bašča* nije od *t* u *bašta* već je ta riječ perzijskog podrijetla (hrv. *vrt*)

Neke se riječi govore i pišu sa *č* i *ć* jer se mogu objasniti dvjema osnovama ili dvama sufiksima. Na primjer: *kračina – kračina, plićina – pličina* – to su imenice koje mogu biti jednako izvedene od komparativa *kraći, plići* i od osnova pridjeva *kratak, plitak*; još se neke riječi mogu pisati i sa *č* i sa *ć*: *boleščurina – boleščurina, koščurina – koščurina, maščurina – maščurina, koščat – koščat, jednoć – jednoč, nekoć – nekoč* itd. (Babić, Finka i Moguš, 1995: 32)

4.2. Babić, Ham i Moguš – *Hrvatski školski pravopis iz 2005.*

Babić, Ham i Moguš (2005: 15) također govore o pravilima za glasove č i ć i ističu da se ta pravila trebaju znati. „Ta nam pravila olakšavaju učenje književnoga jezika jer su u književnom jeziku č i ć dva glasa koja se jasno razlikuju i kojima se razlikuju značenja pojedinih riječi.“

4.2.1. Pravila vezana za glas č

1. č se nalazi u oblicima i izvedenicama riječi koje završavaju na *k, c*:

junak: junače, junačina; jak: jači, jačina; oblak: oblačan, oblačić; stric: stričevi, striče; mjesec: mjeseče, mjesečina; zec: zečevi, zečji

2. a) č se nalazi u oblicima i izvedenicama imenica s dometkom:

a) *-ač: berač, brijač, pokrivač, trkač, plesač* (samo je sedam običnijih imenica na *-ač: Bihać, crndać, crvendać, gluhać, golać, srndać, zelembać*)

b) *-ača: udavača, jabukovača, savijača* itd. (samo je u jednoj imenici tvorbeni dometak *-ača: mokraća*, a samo ove imenice završavaju na *-ača: daća, nedaća, zadaća, braća, plaća, Kaća*)

c) *-ičar: alkoholičar, antologičar, nostalgičar* itd.

d) *-čić: kamenčić, kljunčić, korjenčić* itd.

e) *-čica: cjevčica, grančica, stvarčica* itd.

f) *-čina: lažovčina, kamenčina, prstenčina* itd.

g) *-če: kumče, Ciganče, ptiče*

- b) č se nalazi u oblicima i izvedenicama pridjeva s dometkom:

a) *-ački: zagrebački, đakovački, valpovački* itd.

b) *-ički: humanistički, urbanistički, kapitalistički* itd.

c) *-ičan: energičan, ironičan, simpatičan* itd.

- c) č se nalazi u oblicima i izvedenicama slavenskih prezimena sa završetkom *-ič*: *Miletič, Župančić, Miklošič, Nikolajević, Sergejevič*

3. *č* se nalazi u oblicima i izvedenicama riječi u kojima je bez vidljivog postanka: *bačva, bič, čaša, drač, hlače, ključ, mačka, točan, točka, vrč, žuč* itd.

4.2.2. Pravila vezana za glas *ć*

1. *ć* se nalazi u oblicima i izvedenicama riječi koje završavaju na *t*:
cvijet: cvijeće, pamtiti: pamćenje, ljut: ljući, kost: košću, mast: mašću, razljutiti: razljućen itd.
2. a) *ć* se nalazi u oblicima i izvedenicama imeničkih umanjenica s dometkom *-ić*:
crvić, cvjetić, gradić, komadić, konjić itd.

b) prezimena sa završetkom *-ić*:
Ivšić, Matić, Marulić itd.

c) *ć* se nalazi u oblicima i izvedenicama imenica s dometkom *-oća*:
bedastoća, bjesnoća, čistoća, gluhoća, sljepoća itd.

d) *ć* se nalazi u oblicima i izvedenicama pridjeva s dometkom *-aći*:
domaći, brijaći, crtaći, pisaći, šivaći itd.

e) *ć* se nalazi u oblicima i izvedenicama glagolskih oblika s nastavkom (infinitiv i glagolski prilog sadašnji) *-ći*:
peći, pekući, teći, tekući, sjeći, sijekući, reći, rekući, govoreći, tući, tukući, ići, idući
„Glagoli *peći, teći, sjeći, reći, tući* i njihove složenice: *ispeći, proteći, odsjeći, izreći, pretući*... samo u infinitivu i glagolskom prilogu sadašnjem imaju *ći*, a u drugim glagolskim oblicima imaju *č*: *pečem, ispeče, pečen*... jer je *č* prema osnovnom *k*: *peku, teku, sijeku*...“ (Babić, Ham i Moguš, 2005: 16)
3. *ć* se nalazi u oblicima i izvedenicama riječi u kojima je bez vidljivog postanka:
bećar, ćela, ćelav, ćup, ćud, gaće, kuća, moć, noć, već itd.
4. *ć* se nalazi u oblicima i izvedenicama riječi u kojima je postalo prema *đ*:
smeđ: smečkast

4.3. Badurina, Marković i Mićanović – *Hrvatski pravopis iz 2007.*

4.3.1. Pravila vezana za glas č

Badurina, Marković i Mićanović (2007: 9) pravila vezana za glas č započinju navođenjem pojedinih riječi u kojima se nalazi glas č. Primjeri su: *čast, čaša, četvrtak, čičak, čovjek, početi, čuti, četiri* itd. Autori napominju da se takve riječi mogu pronaći u *Pravopisnome rječniku* unutar njihova *Pravopisa*.

1. glas č u sufixima (česti):

- a) *-ač: igrač, jahač, pjevač, skakač, osigurač, brijač, kopač, nosač, pregovarač, prekidač, okidač*
- b) *-ač(a)k: dugačak, punačak*
- c) *-ača: kuhača, cjetača, narikača, udavača, drljača, pribadača, tanjurača*
- d) *-ačina: otimačina, žderačina, premetačina, deračina, hvatačina*
- e) *-ači(ti): šegačiti se*
- f) *-ačke: naglavačke*
- g) *-ački: dubrovački, zagrebački*
- h) *-atič(a)n: astmatičan, dramatičan, dogmatičan*
- i) *-čanin: Bjelovarčanin, Šibenčanin, Zagrepčanin, Daruvarčanin*
- j) *-če: golupče, seljanče, siroče, pastirče, kumče*
- k) *-čica: grančica, cjevčica, koščica, stvarčica, klupčica*
- l) *-čić: kestenčić, bazenčić, golupčić, obraščić, prozorčić*
- m) *-čina: lopovčina, romančina, šamarčina, lažovčina*
- n) *-či(ti): konobarčiti, stražarčiti*
- o) *-čuga: kamenčuga, stjenčuga, stančuga*
- p) *-eč(a)k: grumečak, plamečak, grmečak*
- q) *-ič: vodič, gonič, ribič, branič*
- r) *-ič(a)k: kamičak, plamičak, krajičak*
- s) *-ič(a)n: energičan, alergičan, harmoničan, egoističan, nostalgičan, simpatičan, simetričan, realističan*
- t) *-ičar: dijabetičar, higijeničar, magičar, alkoholičar, kemičar, satiričar, pantomimičar*
- u) *-ičast: modričast, plavičast, bjeličast*
- v) *-ičić: gospodičić, vlasteličić, sestričić*
- w) *-ičina: sestrična, bratična, gospodična*

x) *-ničar: povjesničar, alatničar*

Glas *č* može se dobiti kao rezultat morfonoloških promjena iz glasova *c* i *k*.

2. Badurina, Marković i Mićanović (2007: 10) su glagole koji podliježu morfonološkim promjenama podijelili u dvije skupine:

a) glagoli na *-ći* čiji korijen završava na glas *k*:

i. prezent (sva lica osim 3. lica množine):

vući (vuk-ø-ti) – vučem, vučeš, vuče, vučemo, vučete

ii. aorist 2. i 3. lice jednine:

izvući – izvučeh, izvuche

iii. imperfekt s nastavcima *-jah, -jaše, -jaše, -jasmo, -jaste, -jahu*:

vući – vučah, vučaše, vučaše itd.

iv. glagolski pridjev trpni:

vučen

b) glagoli na *-a(ti)* čiji korijen završava na *c* i *k*:

i. prezent s nastavcima *-jem, -ješ, -je, -jesmo, -jemo, -jete, ju*:

vikati – vičem, vičeš, viče itd.

stjecati – stječeh, stječeš, stječe itd.

ii. imperativ s nastavcima *-ji, -jimo, -jite*:

vikati – viči, vičimo, vičite

stjecati – stječi, stječimo, stječite

iii. glagolski prilog sadašnji:

vičući, stječujući

3. glas *č* u glagolskom pridjevu radnom glagola na *-i(ti)* čiji korijen završava na *c*:

baciti – bačen

4. glas *č* u vokativu jednine kod imenica muškoga roda čija osnova završava na *c* i *k*:

stric – striče, radnik – radniče

5. glas *č* pojavljuje se u množinskim oblicima imenica u muškom rodu čija osnova završava na *c*:

stric – stričevi, zec – zečevi

6. glas *č* u komparativu i superlativu pridjeva koji imaju nastavak *-ji* i čija osnova završava na *k*:
jak – jači, najjači

7. Badurina, Marković i Mićanović (2007: 11) navode mnoštvo primjera za glas *č* koji se pojavljuje pri tvorbi riječi. Neki od tih primjera su: *buka – bučan, čovjek – čovječanstvo, momak – momče, novac – novčić, steći (stek-ø-ti) – stečevina, bolnica – bolnički* itd.

8. U Matičinu *Pravopisu* spominju se i promjene vezane za glas *č* koje nisu uočene u drugim promatranim pravopisima:
 - a) *dž > č (Cambridge – kembrički)*
 - b) *sk > šč (daska – daščan)*
 - c) *šk > šč/šč (Baška – Baščanin/Baščanin)*

4.3.2. Pravila vezana za glas *ć*

Badurina, Marković i Mićanović (2007: 11) pravila vezana za glas *ć* započinju navođenjem pojedinih riječi u kojima se nalazi glas *ć*. To su riječi poput: *ćevap, ćud, ćup, noć, kuća* itd. Isto kao i za glas *č*, autori napominju da se takve riječi mogu pronaći u *Pravopisnome rječniku* unutar njihovog *Pravopisa*.

1. glas *ć* u sufiksima (česti):
 - a) *-ać: gluhać, golać*
 - b) *-aća: mokraća, zadaća*
 - c) *-aći: kupaći, pisaći, brijaći, jahaći, šivaći, pletaći, stajaći, jedaći*
 - d) *-čić: kestenčić, bazenčić, golupčić, obraščić, prozorčić*
 - d) *-će: otkriće, zauzeće, čeznuće, piće, biće, raspeće*
 - e) *-dać: crvendać, srndać*
 - f) *-ećiv: molećiv, bolećiv*
 - g) *-ičić: gospodičić, vlasteličić, sestričić*
 - h) *-ić: bratić, sestrić, cvjetić, crvić, nožić, brodić, slonić*
 - i) *-oća: sljepoća, gluhoća, punoća, nečistoća, lakoća, samoća*

Glas *ć* može se dobiti kao rezultat morfonoloških promjena iz glasova *t*:

2. glas *ć* u glagolima na *-i(ti)* i *-je(ti)* čiji korijen završava na *t*:

- d) *st > šć (hrast – hrašće)*
- e) *šk > šć/šć (Baška – Bašćanin/Baščanin)*

- 8. glas *ć* nalazi se u infinitivu glagola na *-ći*:
peći, reći, ići, sjeći, moći
- 9. glas *ć* nalazi se u glagolskom prilogu sadašnjem svih glagola:
pekući, idući, čitajući, plešući, pjevajući

4.4. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – *Hrvatski pravopis iz 2013.*

Institutov *Pravopis* ne razlikuje se puno u odnosu na prethodna tri obrađena pravopisa. Jedina je razlika u tome što Institutov *Pravopis* dodatno ističe moguće dvostrukosti.

„Neke riječi mogu se objasniti dvjema osnovama ili dvama sufiksima, pa u skladu s tim pisati i s *č* i s *ć*, tako i: *ljutič* i *ljutić*. Prednost dajemo liku *ljutić* zbog njegove izrazite pretežitosti u stručnim tekstovima, simetričnosti s nazivom *sladić* koji se tvori istim tvorbenim modelom te zbog razmjerno dobro potvrđena tvorbenoga modela u kojemu se pridjevnoj osnovi dodaje sufiks *ić*: *mladić, slabić, sladić, sljepić* itd.“ (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2015: mrežno izdanje)

Isto tako, kod riječi „*jednoč, nekoč* i *jednoć, nekoć*. Prednost dajemo liku *jednoć, nekoć* (tj. izvedenicama sa sufiksom *-oć*) pred *jednoč, nekoč* (tj. pred izvedenicama s nastavkom *-oč*) zbog toga što i dio novije hrvatske pravopisne tradicije napominje da u novije vrijeme prevladavaju likovi s *ć* te na temelju potvrđenosti tih likova. Ti su likovi vjerojatno prevladali i zbog analogije s od njih češćim prilogom *sinoć*“ (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2015: mrežno izdanje).

U *Pravopisu* su istaknute i sljedeće dvostrukosti: *jahaćica* (jahaća kobila) i *jahačica* (žena koja jaše); *kopaćica* (sprava za kopanje) i *kopačica* (žena koja kopa); *oraćica* (sprava za oranje; zemlja koja se ore) i *oračica* (žena koja ore); *spavaćica* (haljina za spavanje) i *spavačica* (žena koja spava). Slični primjeri također su istaknuti i u *Hrvatskom školskom pravopisu* iz 2005. godine.

4.5. Normativna kolebanja i problemi u upotrebi glasova *č* i *ć*

Radeći sa svojim suradnicima na pravopisu, Babić (1997: 359) je često imao problema jer je morao donositi odluke o pitanjima koja nisu bila teorijski razrađena. Ti su problemi riječi koje je moguće pisati i sa *č* i sa *ć*. Takve riječi objasnio je dvjema osnovama ili dvama

sufiksima, na primjer *kračina – kračina, pličina – pličina*. „... te imenice podjednako mogu biti izvedene od komparativa *kraći, plići* i od osnova pridjeva *kratak, plitak* (*kratk + ina > kratčina > kračina, plitk + ina > plitčina > pličina*)“ (Babić, 1997: 360). Postoje još imenice poput *boleščurina, koščurina, maščurina* i *boleščurina, koščurina i maščurina* i pridjevi *koščat* odnosno *koščat* koji se mogu smatrati izvedenicama sa sufiksima *-jurina* i *-čurina, -jat* i *-čat*. Babić (1997: 360) napominje da takve dvojakosti u normativnim priručnicima nisu poželjne i treba ih izbjegavati.

Kapović (2007: 62–63) napominje da je situacija s pisanjem glasova *č* i *ć* vrlo jednostavna. Ti se glasovi u pisanju razlikuju, a u govoru ih razlikuju samo profesionalni govornici ili govornici koji tu razliku imaju u svom materinskom govoru. Govornici koji u svom materinskom govoru nemaju razliku između *č* i *ć* teško usvajaju tu razliku u standardnom jeziku. Autor također ističe da se razlike između *č* i *ć* uglavnom čuvaju u seoskim sredinama, dok u većim gradovima nema razlike. Kapović (2007: 73) zaključuje da još uvijek većina govornika dosta razlikuje *č* i *ć* i da nema potrebe išta mijenjati. „Ako jednoga dana više nitko od hrvatskih govornika ne bude razlikovao *č* i *ć* tada se može razmisliti o velikoj reformi pravopisa. Dotad nema smisla mijenjati ono što je uvriježeno“ (Kapović, 2007: 73).

5. Pregled dosadašnjih istraživanja

Josip Miletić i Marija Novaković 2012. objavili su rad pod nazivom *Istraživanje poznavanja pravopisa učenika osnovne škole s posebnim naglaskom na pravilnom pisanju glasova i glasovnih skupova*. Rad donosi rezultate istraživanja čiji je cilj utvrđivanje razine učeničkog poznavanja pravopisa, s naglaskom na pravilno pisanje glasova *č, ć, dž i đ* te glasovnih skupina *ije i je*. Zadaće istraživanja bile su: 1. uočiti najčešće učeničke pogreške i 2. ustanoviti smanjuje li se količina pogrešaka s obzirom na obrazovni stupanj. Istraživači su polazili od hipoteze da se u višim razredima pogreške smanjuju. Istraživanje je provedeno 2008. godine u Osnovnoj školi Srinjine u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Ispitanici su bili učenici od petog do osmog razreda. Ispitivanje pismenosti učenika provodilo se u dva dijela: 1. ispitom koji je rješavalo ukupno 59 učenika, od kojih je 18 bilo iz petog razreda, 13 učenika šestog razreda, 14 iz sedmog i 14 iz osmog razreda i 2. diktatom koji je pisalo ukupno 54 učenika, od kojih je najviše bilo učenika petog razreda, ukupno 17, 11 učenika šestog razreda, 12 učenika sedmog i 14 učenika osmog razreda. Učenici nisu imali vremensko ograničenje pri pisanju ispita i diktata. Istraživači potvrđuju hipotezu da se na višem obrazovnom stupnju smanjuje broj pogrešaka. Najviše su griješili učenici petog razreda, zatim učenici šestog i osmog razreda, a najmanje učenici sedmog razreda. Međutim, istraživanje je pokazalo da je velik postotak pogrešaka u svim razredima i u svim ispitanim područjima, što je zabrinulo istraživače. „Gotovo su nevjerojatni podaci da 66% učenika misli da se ispravno piše riječnik, 64% vrijedniji, 61% mlijekar; 66% učenika odjevni predmet naziva poput osobe spavačica, za 64 % učenika čovjek nije ćelav nego čelav, kod 61% učenika stol nije pisaci nego pisaci“ (Miletić i Novaković, 2012: 54).

Sljedeće istraživanje objavili su, 2010. godine, Tamara Gazdić-Alerić, Marko Alerić i Božo Bekavac pod nazivom *Utjecaj čestotnosti i fonema/grafema č, ć, dž, đ na ovladavanje pravopisnom normom*. Cilj istraživanja bio je utvrditi „koliko čestotnost pojavljivanja fonema/grafema u hrvatskome standardnom jeziku može utjecati na njihovo ovladavanje, odnosno njihovu uspješniju primjenu u govorenoj, a osobito pisanoj jezičnoj komunikaciji“ (Gazdić-Alerić, Alerić i Bekavac, 2010: 215–216). Istraživanje je imalo tri zadatka: 1. odrediti čestotnost fonema/grafema u hrvatskom standardnom jeziku; 2. prikazati grafeme koji imaju najveći broj odstupanja od hrvatskog standardnog jezika; 3. odrediti metode koje bi omogućile primjenu načela čestotnosti u svladavanju pravilnog pisanja grafema koji imaju najveće odstupanja. Nakon što se odredila čestotnost pojavljivanja fonema/grafema u hrvatskom jeziku, odredila su se najčešća odstupanja u pisanju grafema *č, ć, dž i đ* na temelju osnovnoškolskih i

srednjoškolskih školskih zadaća. Istraživanje se provodilo na korpusu od ukupno 370 osnovnoškolskih i 131 srednjoškolskih školskih zadaća. Sudjelovalo je 11 osnovnih škola, 5 gimnazija i 1 strukovna škola iz 15 hrvatskih gradova tijekom 2000./2001. i 2001./2002. godine. Istraživači zaključuju:

„Broj odstupanja prilikom pisanja leksema *č, ć, dž, đ* pokazuje kako osnovnoškolski i srednjoškolski učenici griješe u ograničenom, relativno malom broju leksema, da se broj odstupanja u srednjoj školi, u odnosu na osnovnu školu, povećava te da i osnovnoškolski i srednjoškolski učenici otprilike dva puta više griješe prilikom pisanja leksema u kojima, u skladu s pravopisnom normom, treba napisati grafem *ć*, nego leksema u kojima treba napisati grafem *č*.“ (Gazdić-Alerić, Alerić i Bekavac, 2010: 223)

Također, zaključuje se da primjena načela čestotnosti u nastavi može pridonijeti ovladavanju pravilnog pisanja.

Posljednje istraživanje koje se prikazuje u ovom radu proveli su i objavili Slavica Vrsaljko i Tea Ljubimir pod nazivom *Narušavanje pravopisne norme u ranojezičnoj neformalnoj komunikaciji (na primjeru SMS poruka i internetske društvene mreže Facebook)* iz 2013. godine. Istraživači su prvo prikupljali SMS poruke i komentare sa stranica, a zatim izdvojili one u kojima su uočili pogreške. Analizirali su ukupno 97 SMS poruka i komentara na Facebooku učenika četvrtih razreda osnovnih škola na dubrovačkom području. Što se tiče vrsta pogreški, između ostalog, primijetili su nerazlikovanje glasova *č* i *ć*. Ispitanici su često bilježili glas *ć* u slučajevima kada norma zahtijeva glas *č* i obratno. Autori zaključuju da rezultati pokazuju veliki broj odstupanja od pravopisne norme čime se narušava zadaća jezičnog izražavanja. Također, smatraju da poštovanje pravopisne norme treba biti zastupljeno i u neformalnom okružju.

6. Istraživanje

6.1. Metodologija

Cilj je istraživanja utvrditi u kolikoj mjeri ispitanici poznaju i razlikuju glasove *č* i *ć*. Zadatak je istraživanja prikazati rezultate uporabe tih glasova jer oni predstavljaju jednu od čestih poteškoća u učenju hrvatskog standardnog jezika, ali i svakodnevnoj komunikaciji. Proučavajući literaturu, postavljeno je nekoliko hipoteza:

H1: Ispitanici ruralnih naselja bolje razlikuju glasove *č* i *ć*, a ispitanici iz gradske sredine slabije.

H2: Ispitanici podjednako dobro ili loše razlikuju glasove *č* i *ć* s obzirom na spol.

H3: Većina ispitanika ne koristi pravopis ukoliko nije sigurna kako se neka riječ piše.

H4: Stariji ispitanici bolje razlikuju *č* i *ć* u odnosu na mlađe.

Istraživanje se provodilo kroz dvije godine. Prvo istraživanje bilo je 2022. za potrebe kolegija *Hrvatska fonetika i fonologija* u kojem je sudjelovalo ukupno 25 ispitanika različitih dobnih skupina, a to istraživanje dopunjeno 2024. godine u svrhu ovoga završnog rada. Ukupan je broj ispitanika 108, od kojih je 62 ispitanika ženskog spola i 46 muškog. Što se tiče mjesta stanovanja, 43 ispitanika bili su iz grada, a 65 sa sela. Zbog četvrte hipoteze ispitanici su podijeljeni u dvije grupe. Jednu grupu činili su ispitanici od 10 do 18 godina, a drugu ispitanici od 21 do 77 godina. U prvoj je skupini bilo ukupno 65 ispitanika, a u drugoj 43.

Istraživanje je bilo oblikovano u obliku ankete koja se nalazi u poglavlju Prilozi. Anketa je bila u dvije forme, u formi Google obrasca i klasično na papiru, ali se pitanja nisu razlikovala. Ispitanici su prije provođenja ankete bili upoznati sa samom svrhom istraživanja te upućeni u to da je anketa anonimna te su mogli odustati u bilo kojem trenutku.

6.2. Rezultati i rasprava

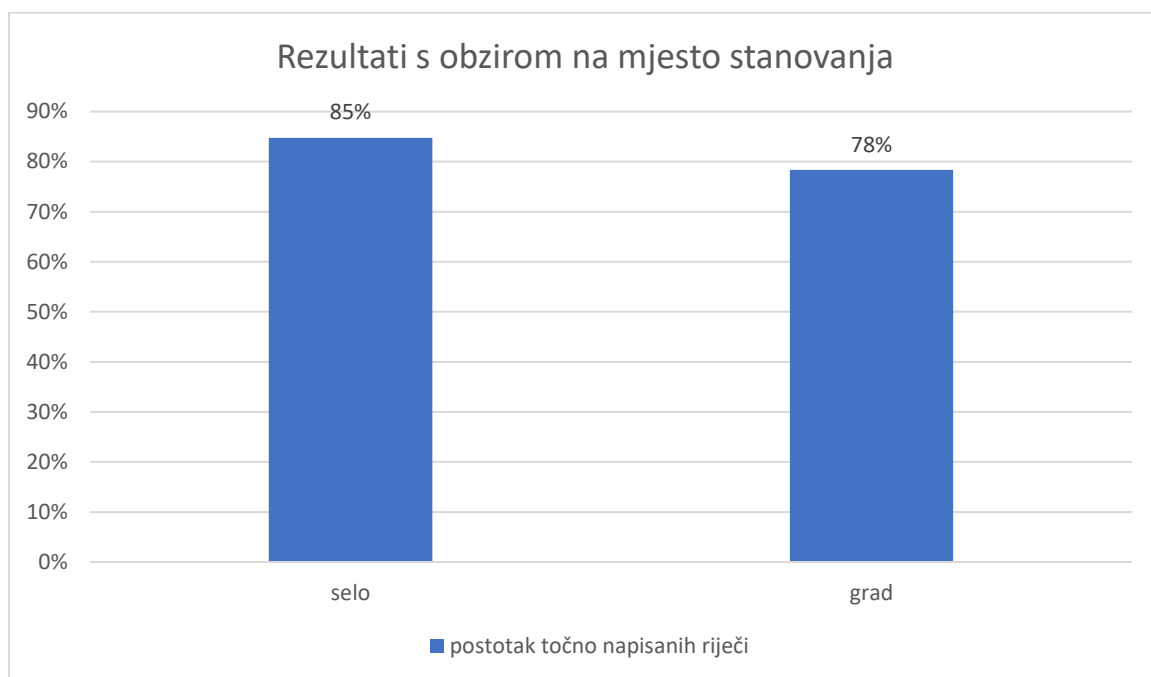
Tekst na kojem se provodilo istraživanje sadržavao je 22 riječi na koje je bilo potrebno staviti dijakritički znak, tj. glas *č* ili *ć* ili oba. Poznavanje i uporaba glasova *č* i *ć* ogledali su se na sljedećim riječima prikazanim u Tablici 3 uz objašnjenja:

Tablica 3: riječi s glasovima *č* i *ć*

mećavi	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>mećava</i>)
čopor	može se pronaći u pravopisnom rječniku
kreće	glas <i>ć</i> pojavljuje se u glagolima na <i>-a(ti)</i> čiji korijen završava na <i>t</i> – u ovom slučaju radi se o 3. licu jednine prezenta s nastavkom <i>-je</i> (<i>kret + je > kretje</i> (jotacija) > <i>kreće</i>)

drščem	glas <i>ć</i> pojavljuje se u glagolima na <i>-a(ti)</i> čiji korijen završava na <i>t</i> – u ovom slučaju radi se o 1. licu jednine prezenta s nastavkom <i>-jem</i> (<i>drht + jem > drhtjem</i> (jotacija) > <i>drhćem</i> (jednačenje po mjestu tvorbe) > <i>drščem</i>)
ščućuren	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>ščućuriti se</i>)
grčevići	glas <i>ć</i> nalazi se u glagolskom prilogu sadašnjem svih glagola
bučno	glas <i>č</i> pojavljuje se pri tvorbi riječi – u ovom slučaju od imenice <i>buka</i> (<i>buk + an > bukan</i> (palatalizacija) > <i>bučan</i> , m. r. jd. > <i>bučno</i> , s. r. jd.)
tlači	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>tlačiti</i>)
pritišće	Iznimka od pravila da se glas <i>č</i> nalazi u oblicima i izvedenicama prema osnovnom <i>k</i> – u ovom slučaju radi se o 3. licu jednine prezenta s nastavkom <i>-e</i> (<i>pritsk + e > pritske</i> (palatalizacija) > <i>pritsčem</i> (jednačenje po mjestu tvorbe) > <i>*pritiščem > pritiščem</i>) (Babić, Finka i Moguš, 1995) ILI glasovna skupina <i>sk</i> mijenja se u <i>šč</i> (Badurina, Marković i Mićanović, 2007)
šćepati	može se pronaći u pravopisnom rječniku
skoči	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>skočiti</i>)
biće	može se pronaći u pravopisnom rječniku
kapuljaču	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>kapuljača</i>)
pećine	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>pećina</i>)
općinjeni	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>općinjen</i>)
jurećim	glas <i>ć</i> javlja se u nekim sufiksima – u ovom slučaju radi se o sufiksu <i>-eći</i>
čarobnim	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>čaroban</i>)
sličicama	glas <i>č</i> pojavljuje se pri tvorbi riječi – u ovom slučaju od imenice <i>slika</i> (<i>slik + icama > slićicama</i> (palatalizacija) > <i>sličicama</i>)
ščućurene	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>ščućuriti se</i>)
gledače	glas <i>č</i> javlja se u nekim sufiksima – u ovom slučaju radi se o sufiksu <i>-ač</i>
moćnih	može se pronaći u pravopisnom rječniku (<i>moćan</i>)
ekrančića	glasovi <i>č</i> i <i>ć</i> javljaju se zajedno u nekim sufiksima – u ovom slučaju radi se o sufiksu <i>-čić</i>

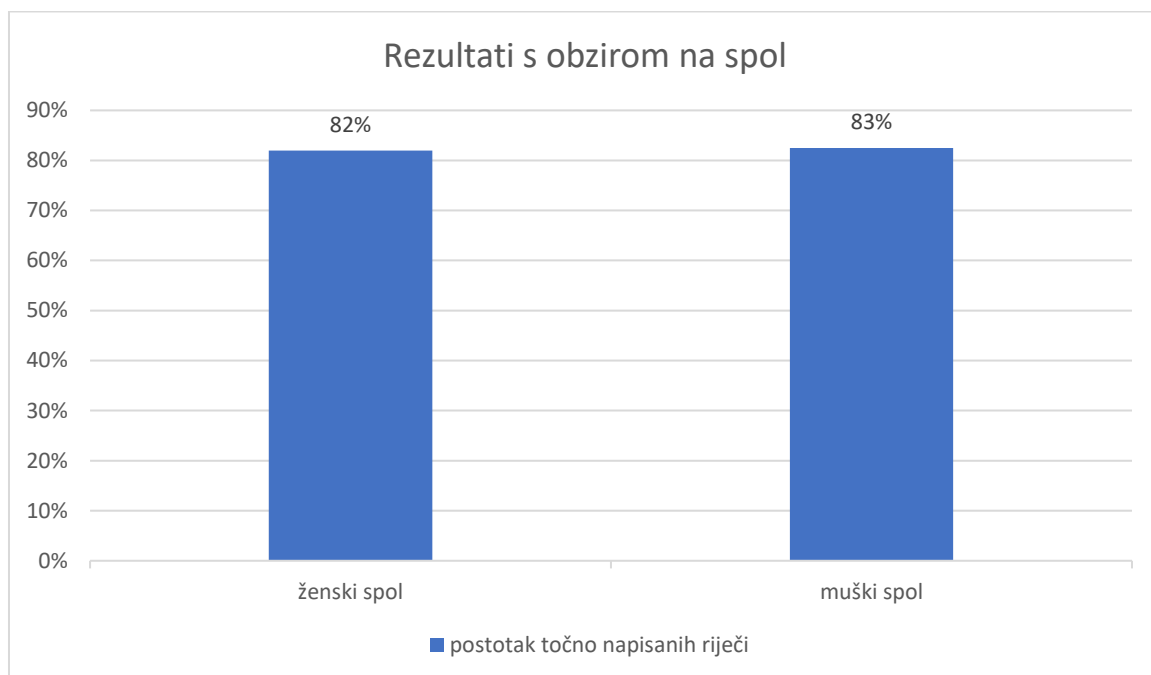
H1: Ispitanici ruralnih naselja bolje razlikuju glasove č i ć, a ispitanici iz gradske sredine slabije.

Grafikon 1: Rezultati s obzirom na mjesto stanovanja

Ranije napisano, ispitanika iz ruralnih naselja bilo je 65, a iz gradske sredine 43. Kako je riječi na koje je trebalo staviti odgovarajući dijakritički znak bilo 22, ukupan broj točno napisanih riječi za ispitanike sa sela bilo je 1430, a za ispitanike iz grada 946. Analizirajući dobivene podatke iz anketa došlo se do rezultata da su ispitanici sa sela imali 85 % točnosti, a ispitanici iz grada 78 %, što se vidi u grafikonu 1. Iz toga se može vidjeti da su ispitanici iz ruralnih naselja imali 7 % više točno napisanih riječi od ispitanika iz gradske sredine.

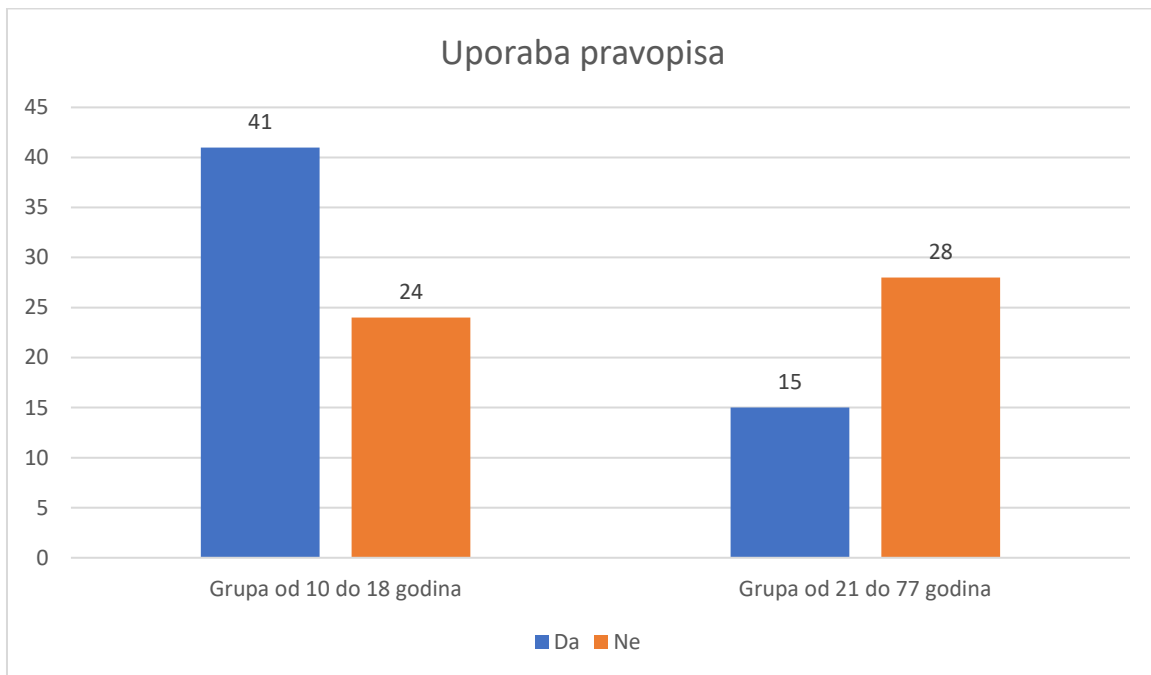
H2: Ispitanici podjednako dobro ili loše razlikuju glasove č i ć s obzirom na spol.

Grafikon 2: Rezultati s obzirom na spol

Ispitanika ženskog spola bilo je 62 te ukupno 1364 mogućih točno napisanih riječi, a ispitanika muškog spola 46 i ukupno 1012 mogućih točno napisanih riječi. Iz grafikona 2 vidi se da je razlika u točno napisanim riječima 1 %, odnosno da su ispitanici napisali za 1 % bolje od ispitanica.

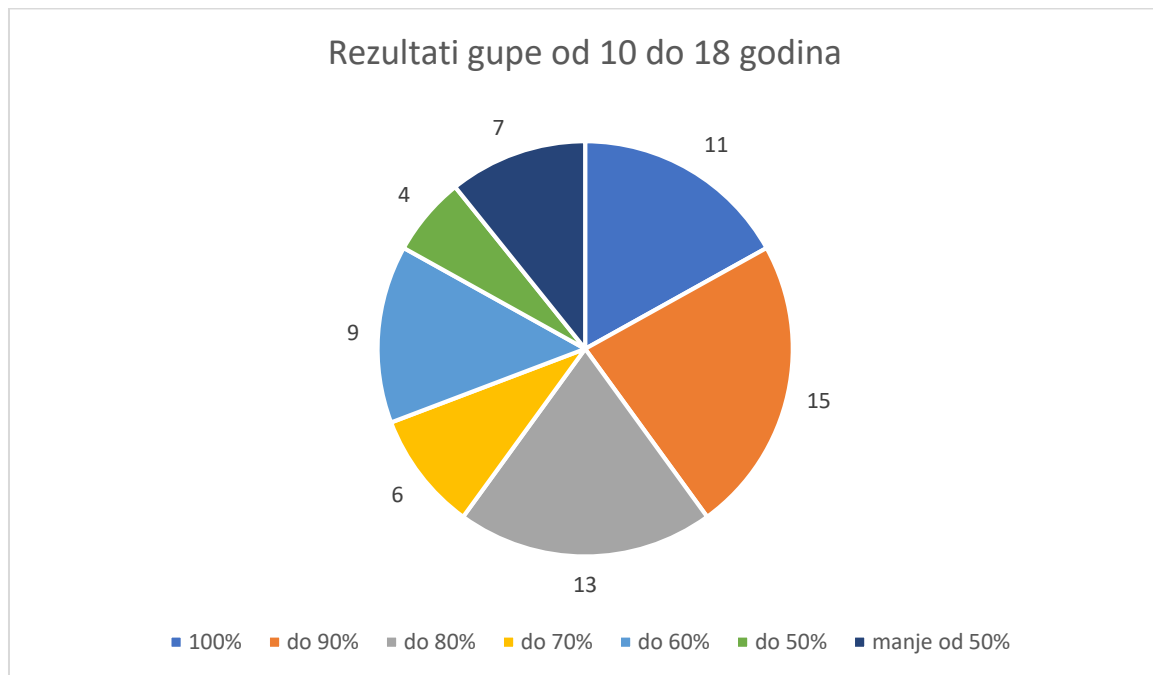
H3: Većina ispitanika ne koristi pravopis ukoliko nije sigurna kako se neka riječ piše.

Grafikon 3: *Uporaba pravopisa*

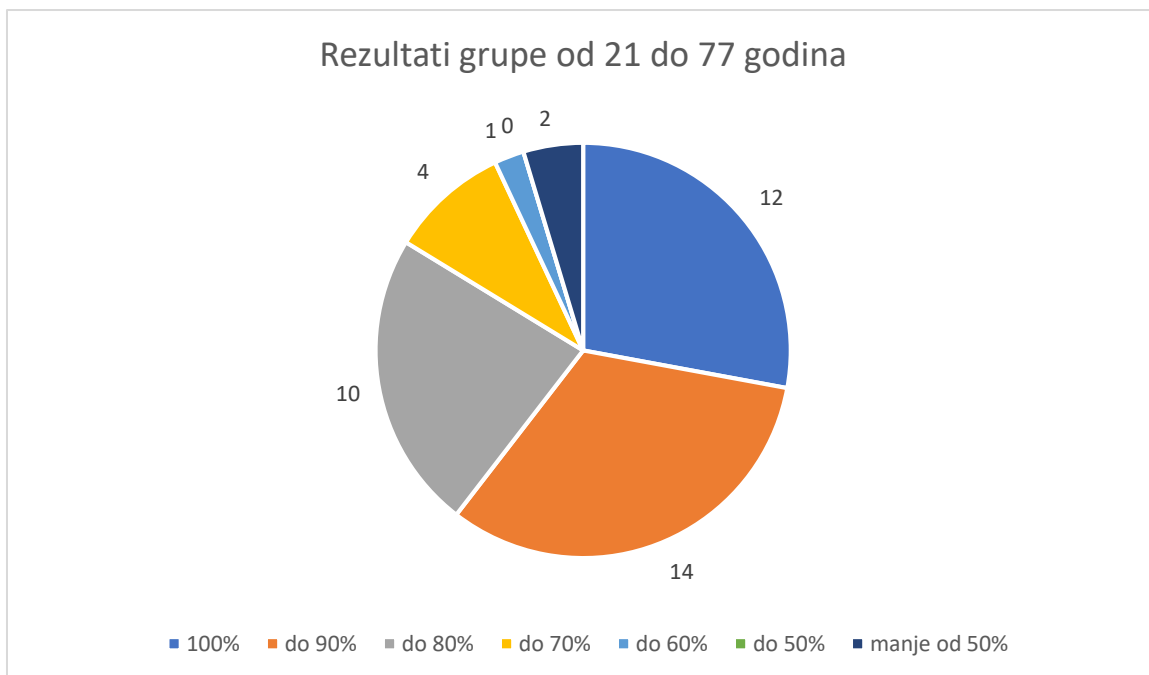
Iz grafikona 3 vidi se uporaba pravopisa ukoliko postoji nesigurnost u pisanju neke riječi. Ispitanici od 10 do 18 godina znatno se više služe pravopisom u odnosu na ispitanike od 21 do 77 godina. Također, može se uočiti da je, u grupi s mlađim ispitanicima, više ispitanika odgovorilo da upotrebljuju pravopis od onih koji su odgovorili da ne upotrebljuju. Kod grupe starijih ispitanika taj je broj obrnut.

H4: Stariji ispitanici bolje razlikuju č i ć u odnosu na mlađe.

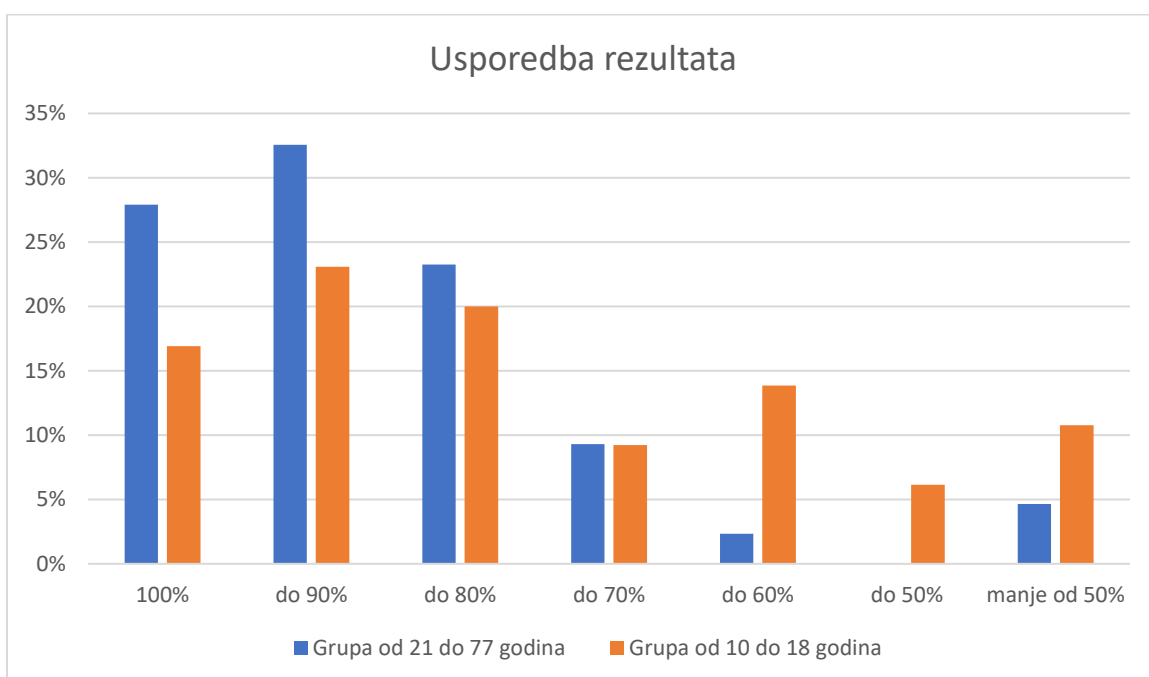
Grafikon 4: Rezultati grupe od 10 do 18 godina

Iz grafikona 4 vidljivi su rezultati grupe od 10 do 18 godina podijeljeni u postotke: 100 % točnosti imalo je 11 ispitanika, 15 ispitanika imalo je do 90 % točnosti, odnosno 1 ili 2 greške, 13 ispitanika imalo je do 80% točnosti, odnosno 3 ili 4 grešaka, 6 je imalo do 70 % točnosti, odnosno 5 ili 6 grešaka, 9 ispitanika imalo je do 60%, odnosno 7 ili 8 grešaka, 4 ispitanika imalo je do 50 %, odnosno 9 ili 10 grešaka te 7 ispitanika imalo je manje od 50 %.

Grafikon 5: Rezultati grupe od 21 do 77 godina

Iz grafikona 5 vidljivi su rezultati grupe od 21 do 77 godina podijeljeni u postotke: 100 % točnosti imalo je 12 ispitanika, 14 ispitanika imalo je do 90 % točnosti, odnosno 1 ili 2 greške, 10 ispitanika imalo je do 80 %, odnosno 3 ili 4 grešaka, 4 ispitanika imalo je do 70 % točnosti, odnosno 5 ili 6 grešaka, 1 ispitanik imao je do 60%, odnosno 7 ili 8 grešaka, ni jedan ispitanik nije imao do 50 %, odnosno 9 ili 10 grešaka te je 2 ispitanika imalo manje od 50 %.

Grafikon 6: Usporedba rezultata

Posljednji grafikon prikazuje usporedbu rezultata za obje grupe. Može se iščitati da od 100 % do 80 % dominiraju plavi stupci, odnosno grupa sa starijim ispitanicima ima znatno bolje rezultate, a to pokazuje i druga strana, odnosno od 60 % pa na niže, gdje dominiraju narančasti stupci, što govori da je znatno više grešaka napravila grupa s mlađim ispitanicima. Uzevši sve u obzir, uočena je značajna razlika u rezultatima tih grupa.

7. Zaključak

U promatranim gramatikama nema značajnih razlika prilikom definiranja i podjele glasova, jedine razlike koje se javljaju razlike su u nazivima. Primjerice u podjeli glasova prema načinu tvorbe *Školska gramatika hrvatskog jezika* iz 2017. godine suglasnike dijeli na zvonačnike (sonante) i šumnike (konsonante). Unutar šumnika postoje još tri skupine, a to su: zapornici (eksplozivni), tjesnačnici (frikativi) i slivenici (afrikati) (*c, č, ć, dž, đ*). S druge strane, *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta* iz 2005. i *Hrvatska školska gramatika* iz 2013. godine prema načinu tvorbe glasove dijele na praskave (eksplozivne) i tjesnačne te uz njih navode praskavo-nosne (nazalne) i praskavo-tjesnačne (arfikatne) (*c, č, ć, dž, đ*). Što se tiče razlikovnih obilježja glasova, *Hrvatska gramatika* 1995. godine navodi jedanaest razlikovnih obilježja, a *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* iz 1991. navodi trinaest. Uz vokalnost, šumnost, kompaktnost, difuznost, gravisnost, akutnost, nazalnost, neprekidnost (kontinuiranost), zvučnost, stridentnost i napetost, dodaje dijeznost i bemolnost. Za razvoj suglasničkog sustava tri promatrane literaturne jedinice međusobno se nadopunjuju, jedina je razlika u tome što *Uvod i fonologija* iz 2002. spominje glasovnu promjenu prijeglas koja se javlja zbog težnje prema slogovnoj harmoniji, a *Hrvatska gramatika* iz 1995. i *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* iz 2010. ne spominju.

Hrvatski pravopis iz 1995. i *Hrvatski školski pravopis* iz 2005. gotovo su identični i imaju iste primjere, s tim da je *Pravopis* iz 1995. opsežniji od *Pravopisa* iz 2005. godine. Matičin *Pravopis* iz 2007. godine najopsežniji je te ima najviše primjera. U Matičinu *Pravopisu* spominju se i promjene vezane za glasove *č* i *ć* koje nisu uočene u drugim promatranim pravopisima: *dž > č* (*Cambridge – kembrički*); *sk > šč* (*daska – daščan*); *šk > šč/šč* (*Baška – Barčanin/Baščanin*); *đ > ć* (*žeđ – žećca*); *ht > šć* (*dahtati > daščem*); *sk > šć* (*lijeska – liješće*); *st > šć* (*hrast – hrašće*); *šk > šč/šč* (*Baška – Baščanin/Baščanin*). *Hrvatski pravopis* iz 1995., također, ima pravilo koje se ne spominje u ostalim pravopisima, a to je da se glas *č* pojavljuje u nekim slavenskim prezimenima, primjerice: bugarska (Miletić); češka (Belić); ruska (Ivan Sergejevič Turgenjev. Lav Nikolajevič Tolstoj); slovačka (Palkovič, Jurkovič); slovenska (Gregorčič, Janežič, Župančič). Institutov *Pravopis* iz 2013. godine, osim pravila koja se odnose na *č* i *ć*, donosi i stavlja poseban naglasak na dvostrukostima koje se mogu pojaviti. Dvostrukosti poput *spavaćica* (haljina za spavanje) i *spavačica* (žena koja spava) istaknute su i u *Hrvatskom školskom pravopisu*.

Tri su hipoteze potvrđene. (H1) Ispitanici ruralnih naselja bolje razlikuju glasove *č* i *ć*, a ispitanici iz gradske sredine slabije, dobiveni rezultati pokazuju da mjesto stanovanja utječe

na razlikovanje glasova *č* i *ć*. Ispitanici koji dolaze sa sela imali su za 7 % bolji rezultat od onih iz grada. Također, potvrđena je i (H2) Ispitanici podjednako dobro ili loše razlikuju glasove *č* i *ć* s obzirom na spol. Iako su ispitanici muškog spola napisali za 1% bolje od ispitanika ženskog spola, ta razlika nije statistički značajna da bi se moglo reći da jedan od spolova bolje, odnosno gore, razlikuje glasove *č* i *ć*. (H4) Stariji ispitanici bolje razlikuju *č* i *ć* u odnosu na mlađe, dobiveni rezultati pokazuju da znatno više grešaka prave ispitanici od 10 do 18 godina. Jedina hipoteza koja nije potvrđena hipoteza je (H3) Većina ispitanika ne koristi pravopis ukoliko nije sigurna kako se neka riječ piše. Uočava se da je više ispitanika odgovorilo da koristi pravopis, ukupno 56. Ispitanici od 10 do 18 godina znatno se više služe pravopisom u odnosu na ispitanike od 21 do 77 godina. Također, može se uočiti da je, u grupi s mlađim ispitanicima, više ispitanika odgovorilo da upotrebljavaju pravopis od onih koji su odgovorili da ne upotrebljavaju. Taj podatak posebno je zanimljiv jer isti ti ispitanici koji su odgovorili da se redovno služe pravopisom imaju više grešaka u odnosu na starije ispitanike. Općenito, najgore je riješena riječ *gledaće*, a za njom *ščućuren/ščućurene*. Riječ *pritišće* često je bila zaboravljena ili namjerno ostavljena bez odgovarajućih dijakritičkih znakova. Jedina je riječ koju su svi ispitanici riješili točno riječ *čopor*. Iznenadujuće je bilo to što je nekoliko ispitanika dodalo dijakritičke znakove riječi *civilizacija*, iako ona nema ni glas *č* ni glas *ć* u svom nizu. Također, nije uočeno da su riječi koje slijede pravila poput $\check{c} < (k + j)$ i $\acute{c} < (t + j)$ bolje riješene u odnosu na one koje nemaju posebno pravilo kada dolazi glas *č*, a kada *ć*. Istraživanje je pokazalo izrazito nepoznavanje pravopisne norme jer je samo 23 od ukupno 108 ispitanika imalo 100 % točnosti na riječima koje su u svakodnevnoj uporabi. Takav ishod prati zaključke triju istraživanja koja su u ovom radu prikazana.

8. Literatura

Babić, Stjepan. 1997. Normativna kolebanja u upotrebi glasova č i ć. *Suvremena lingvistika*, 43-44 (1-2), 359–365. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/23801>.

Babić, Stjepan i dr. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. 1995. *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.

Babić, Stjepan; Ham, Sanda; Moguš Milan, 2005. *Hrvatski školski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

Badurina, Lada, Marković, Ivan i Mićanović, Krešimir. 2007. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.

Barić, Eugenija i dr. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Gazdić-Alerić, Tamara, Marko Alerić i Božo Bekavac. 2018. Utjecaj čestotnosti fonema/grafema č, ć, dž, đ na ovladavanje hrvatskom pravopisnom normom. *Hrvatski jezik*, 5, (1). 11–15. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/199497>.

Ham, Sanda. 2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga

Hrvatski pravopis, mrežno izdanje. 2013. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <http://pravopis.hr/>.

Hrvatska školska gramatika. 2013. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <http://gramatika.hr/#>.

Kapović, Mate. 2007. Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? Problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora. *Jezikoslovlje*, 8 (1), 61–76. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/30754>.

Mihaljević, Milan. 2002. *Uvod i fonologija. Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Miletić, Josip i Marija Novaković. 2009. Istraživanje poznavanja pravopisa učenika osnovne škole s posebnim naglaskom na pravilnu uporabu velikih i malih slova. *Hrvatski*, 7 (2), 31–46. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/79866>.

Moguš, Milan. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. Zagreb. *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.

Vrsaljko, Slavica i Ljubimir, Tea. 2013. Narušavanje pravopisne norme u ranojezičnoj neformalnoj komunikaciji (na primjeru SMS poruka i internetske društvene mreže Facebook). *Magistra Iadertina*, 8 (1), 155–163. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/122648>.

9. Prilozi

ANKETNA PITANJA:

1. Molim Vas odaberite spol:

- muško
- žensko

2. Molim Vas odaberite mjesto stanovanja:

- grad
- selo

3. Molim Vas upišite Vaše godine:

4. U sljedećem tekstu stavite dijakritičke znakove tako gdje je potrebno (c zamijenite s č ili ć tamo gdje je potrebno):

Našao sam se u mecavi, razjaren copor kreće se prema meni, drščem, sav šcucuren grceci se od straha. Strašno je bucno, tlaci me i pritišće sa svih strana... Žele me šcepati! Odjednom skoci preda me strašno bice, skida kapuljacu i – probudio sam se! Zabijeni u pecine civilizacije, opcinjeni jurecim, carobnim slicicama, pretvorili smo se u šcucurene gledace, robove moćnih ekrancica.

(preuzeto s: <https://sjedi5.com/c-c-primjeri-za-vjezbu-s-rjesenjima/>)

5. Koristite li se pravopisima ukoliko niste sigurni kako se piše neka riječ?

- da
- ne

POPIS TABLICA

Tablica 1: Podjela glasova na zvučne i bezvučne	3
Tablica 2: Razlikovna obilježja glasova č i ć	4
Tablica 3: riječi s glasovima č i ć	24

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Rezultati s obzirom na mjesto stanovanja	26
Grafikon 2: Rezultati s obzirom na spol	27
Grafikon 3: Uporaba pravopisa	28
Grafikon 4: Rezultati grupe od 10 do 18 godina	29

Grafikon 5: Rezultati grupe od 21 do 77 godina	30
Grafikon 6: Usporedba rezultata	30